

1
2010

WLDUZ

ƏDƏBİ
BƏDİİ
JURNAL

SEVGİ VƏ HƏYAT DUYĞULARI

*Dünyada nə qədər buqələmun var,
Dəha dizlərimin gücü tükünib.
Deyirəm yaxşı ki vaxtım var,
Ayağa dururam ona söyənib.*

(R.Yusiföğlu)

Bu şairin poeziyası meni ele sehlədi ki, qeyri-ixtiyari olaraq məqaləni onun şeir ilə başladım. Haqqında yazacağam şənkərin şeirlerini sevgi və həyat duyğuları: adlandırdım. Elə bir duyğu ki onun mərkəzində heç kimsə bənzəməyən şair "mən'i" deyir... Saf və təmənənəs sevgi, yaman və yalan həyatın fəlsəfi duyğularından ibarət, müasirlərindən və sələflərindən fərqlənən şair "mən'i". Həyatı sevgi və dərd ünvanına döndərər üyənə sancılan duyğularını sətilərdə söz-söz, misra-misra nisgil naxışı toxuyan şair "mən'i". Kor qarantılı gecədə əlini uzatmağa, bir əl, arzulanı asmağa budaq, ürək sözünü yazmağa bir yarpaq tapmayan şair "mən'i". Bəzən soyudən hər gözleyərək bextindən kusun, üyənədə ötdürdüyü arzulanı gözümdə sağ qoyan şair "mən'i". Sadəcə bir damla sevgi təmənənəs ilə əvəzində bir ümman sevgi bağışlayan şair "mən'i"... Bir də görürsən divardan şəkli asılanlar dərd asılar şair üyənidin. Əslində hər dərdin öz dili var, bəzə nə əsl anlamağa çalışır. Şairin dərd dili anlatmaq ehtiyacdır, mənca...

Söz - insan gücüdür. Mayakovski hesab edirdi ki, insanın mənəvi gözəlliyini təmin edən, onun hər cür mənfəqlər üzərində qələbəsinə təmin edən elitar silahdır. Bu mənada Lunaxarskinin dili ilə desək, an ehtibarlı silahla sahib olanlar şairlərdir.

Filologiya elmlər doktoru, professor, Əməkdar Mədəniyyət işçisi, şair, nasir, tərcüməçi, ədəbiyyatşünas, ali məktəb tələbələri və orta məktəb şagirdləri üçün dərd dərslək, bir monoqrafiya müəllifi olan Rafiq Yusiföğlu...

Har yaradıcı insan kimi Rafiq Yusiföğlunun da fərdi xüsusiyyətləri ümumi keyfiyyətlərindən çox-

dur. Şairimizin məhz həmin fərdi xüsusiyyətlərini birləşdirib onun özü, sözü, üslubu barədə az da olsa təəssürat yaratmağa çalışacağam. "Şənkərin rəftarını, mənəvi aləmini, blik və emosionallıq dərəcəsinə, istedad və qabiliyyətini, ehtiras və meyllərini, başqa sözlə, təbiətinin, xarakterinin genişliyini meydana çıxarmaq yaradıcılıq prosesinin bir çox mürəkkəb məsələləri barədə daha dürüst və dəqiq fikir söyləmək-obyektiv nəticələrə gəlmək deməkdir"(K.Talibzadə). Bu fikrə əsaslanaraq, gözəl poeziyanın daxil dünyasına yol almaq, onun bədii xüsusiyyətlərini bütövlükdə öyrənmək üçün şairi bir şəxsiyyət kimi tədqiq etməyin birinci dərəcəli əhəmiyyəti var. Müasir ədəbi fikir də təsdiq edir ki, hər hansı yaradıcılıq məhsulunu yazıcı şəxsiyyəti ilə bərabər, daxil-mənəvi dünyası ilə müvazi öyrənmək lazımdır.

Rafiq Yusiföğlu bir insan, bir şəxsiyyət kimi nə qədər sadə və maraqlıdır, şair kimi bir o qədər mürəkkəb və dərin. Özündə, sözündə nə dəgər səmimiyyəti, bir o qədər qəlbə yaxındır. Onun şeirində fikir elə zərif poetik örtüyə bürünür ki, oxuyanda həyəcanlanır, sevginin harda başlayıb, harda bitəcəyi aydın. Rafiq Yusiföğlu şənitində hər şey ehtiras və ağıllıca, idrak və şüurla yoxlurub. Onun hansı şeirini oxuyursansa-oxu, orada ya həyat və vətən sevgisi, ya da bu böyük şairin dərdindən otlutmuş qəlbini görmək olar:

*Göz yaşım sevgimin kəpənekleri-
Uçub çiçəkləri gedər görüşə.
Qoxuram qəlbimin qəm çiçəkləri
Sevinc xəzanının girinə düşmə...*

*Qoxuram nadanlar mane güləndə
Ömrümün payızı qışa çevrilə.
Qoxuram yanına qaçib gələndə
Həsretli qolların daşa çevrilə.*

*Bir cüt göz gərəkdir mənə ağıla,
Bir eşqin közərin qarıb qoruyam.*

*Qoxuram hissərim qabar bağlaya,
Qoxuram gözümün yaşını quruya.*

*Ürəyim doğmadır dərdə, ələmə
Zərrəcə qoxum yox, dardan, çətinədən.
İlahi, ən məni məhrum ələmə
Hənkürüb ağlamaq səadətindən.*

Şənkərimizin şeirlərində hər hansı fikri qabartmaq cəhdləri yoxdur, bu, şeirə təbiiçilik, səmimiçilik gətirir. Bir də görürsən hər hansı hadisə onun həyəcanlandırıcı poetik hərəkətə gətirir. Məsələn; Bu evin qarşısında 4 çinar var idi, onları kəsdirib yerində gül əkdirmişəm" deyənin bir müdirin sözlərindən təsirlənib beş bəndlik şeir yazıb:

*Çınarın yerini verəmi kollar,
Daşın gözleində sellənəmi yaş?
Doğrandı göyünə uzanan qollar-
Bir kötür üstündə kəsildi dörd baş...*

Yaxud bir də görürsən ki, onun uşaqlıq yoldaşı olan ağac, ya dağ şairin sırdaşına çevrilir. Bu cür misallar şairin yaradıcılığında istənilən qədərdir.

Rafiq Yusiföğlu nikbin şairdir. Onun şənitindəki nikbinliyi Vaqif yaradıcılığında həyat nəğəsi, insan gözəlliyi ilə əyniləşməklə olar. Hər iki şair məhəbbət və insani nəğmələri ilə əbədi olmayan həyatda dərdillərin ruhunu oxşayır. Ürəkisiz, pafossuz, odusuz-alovsuz sevgi onun poeziyasına yaddır. Lakin bu, o demək deyil ki, şairimiz həyatın ağırlıqlarına göz yumur, faciələrə biganədir. Xeyr, o, ruhi sarsıntılara laqəy deyil, pərişanlıq tez-tez onun qonağı olur. Şairin şairi üyeni həmişə narahatdır, qəlbinin darınlığında məchul bir kədər üyuyur.

Rafiq Yusiföğlünün təbiət tələnnümünə meylli son dəracə güclüdür. Onun hissələri, ruhi dünyası, kədər və ümid təbiətlə bərabər peyzaj lirikaşında sevgi şəklində meydana çıxır, başqa cür desək, şairin daxil-mənəvi aləmi, kədər və sevinci son məqamda təbiətdə birləşir. Təbii ki, təbiətə sevgi lirik qəhrəmanın mənəvi səfəğini, həyata, insanlara bəslədiyi sevgini ifadə etmək məqsədi ilə bilavasitə əlaqələndirir. Təbiətə müraciətli-konkret desək, dənizlə şəhəbətə maraqlı detallardandır:

*Fırtına simfoniyası
çox yaraşır
dilinə dənizim...
Küləklərdən başqa*

*kim siqal çəke bilər
telinə dənizin?*

Dəniz sanki fikri, üyeni, hissələri olan canlı bir varlıqdır, lirik qəhrəmanın dənizdən dilidir, öz duyğularının ifadə vasitəsidir. Nəzərə alsaq ki, təbiətə münasibət-həyatə fəlsəfi münasibətdir, o zaman şairin bu mövzuda yazdığı şeirərində fəlsəfi fikir qatlarının nə qədər dərin olduğu iddianızın təsdiqinə çevrilir.

*Gözlemin dənizdədir,
ah çəkərkən dərindən...
Dənizə sahila çatıb
yala qeri qaydır...
İnsan qayda bilər
ömrün səhillərindən...*

Diqqət edin: O, nikbin şair olsa da "ah çəkərkən dərindən" deyir. Ah çəkərkən dərindən insanlara xas olan xüsusiyyətdir, görəsən şairin dərdi nədir? Sonrakı misralarda şairin dərdi bizə aydın olur. Yaşanılan anları qeri qaytmasının qeyri-mümkünlüyü Rafiq Yusiföğlunu ağırdır, onun bədiiyyəti kökləyir, lakin bu bədiiçilik şairin həyat eşiqinə zərrəcə kölgə salmır.

Dəniz mövzusu şairin romantik poeziyasında peyzaj motivlərinin ayrılmaz, üyü bir hissəsi kimi tələnnüm olunur, yaxud başqa cür desək, şənkərimiz anıncı ideya xətlərindən dərindir. Dəniz mövzusu R.Yusiföğlu poeziyasına nüfuz etmiş ideya-estetik çəkiyə malik bir mövzudur. O, hər zaman dənizi ecazkar gözləyir, rəngarəngliyi ilə oxucusuna təqdim etməyi bacarır.

"Böyük idəallar mövqeyindən" adlı bir məqalədə diqqətimni cəkan bir satır olmuşdu: "Elə şənkətlər var ki, onların bədii və elmi yaradıcılıqlarını fəsilə vermədən-qoxusmuş şəklində ədəbi-nəzari yaradıcılığı ümumi fəaliyyətinin ayrılmaz, üyü sahəsinə çevirirlər. Adətən, onların elmi əsərləri professional səviyyədə olur, peşəkar nəzəri-fikirli birə addımlayır, onun inkişafına, yeni müdəallara zənginləşməsinə kömək edir"-bela şənkətlər sayca çox azdır, lakin bu azlıq şairin yerini daha orijinal və əsrarəngiz edir...R.Yusiföğlu istər ədəbi-tənqid, istər ədəbiyyatşünaslıq sahəsindəki fəaliyyətini, tərcümələrini ullaş ədəbiyyatı ilə paralel şəklində aparır, uğırları isə ayrıca tədqiqat əsərləridir...

Har birimiz onun tükənəmə həyat enerjisinə, fəaliyyət ehtirasına, ictimai həyatda görünmək həvəsinə, emiliyyətdə daim fəaliyyət göstərmək şövqünə

heyran qalırıq. Şairin keçmiş, bugün, gələcək haqqındakı bütün düşüncələrini ümümləşdirmiş an əsas mövzu-sevmiş mövzudur. Onun təsvirindəki məhəbbət öz müthəm cəhət-gözellik, vəfa, ağılla birləşmiş bədii və obrazlıq qalarnada qovuşur... Qeyd edək ki, onun sonatindəki hər şey ehtiras və ağılla, idrak və şüurla yoxlulub. R.Yusifovlunun hansı şeirini oxuyursansa-oxu, dərəcə narahat bir ürayın se-nimi duyulur, yaxud dərddən od tutub yanır, iş-gəncəlarına bal gəltirməyi sıdılayın, fəryad qopar-nan bir şair qəlbini döyüntüləri eşidilməkdir... O. gördükleri və hiss etdikləri rangarənsən tablolarına köçürür. Bu tabloda yüksək qürur, sevinc, göz yaşı, qəm, kədər, faciə, nifrət, məhəbbət birləşib həyat simfoniyasına-Rafiq Yusifovlu linkəsini an dolğun linkasına çevrilmişdir. Onun üçündür ki, R.Yusifovlu linkəsi öz gəzəlliyi, orijinal deyim tərzilə ürəkli olunsulayır.

Bu qüdrətli söz sənətkarı mövzu tapmaqda və onu illualla qələmə almaqda qətiyyən çətinlik çəkmir. Şairin şəhrək qələmi qüdrətli kətan kimi sağ-sala işləyir, həyatın, sevginin bütün ziddiyyətlərini, harmoniyasını ensiklopedik bir əhatə ilə yüksək bədii sənətkarlıqla əks etdirir.

Sevgi-şairin yazı xarakteri üçün qəbəriq cizgilərindəndir, insanlara, tabiatə, həyata sevgi onun poeziyasına bir nikbinlik əşlayır. Şairin xarakterinə məxsus bu keyfiyyətlər onun üslubuna, mövzuların seçilməsinə, ətraf aləmə münasibətinə güclü təsir göstərib.

Üşaq ədəbiyyatı sahəsində də öz sözünü demiş istedadlı şairimizin ədəbi uğurları istənilən qədərdir. O, eyni həvas və məsuliyyətlə üşaq şeirinin yaranmasına diqqət yetirmiş-üşaqlar üçün yazılan əsərlərə heç də böyüklik üçün yazılan əsərlərdən əks əmək sərf etməmişdi.

Bəlsinki bir məqələsində deyirdi: "Üşaqqlar üçün yazılan o əsərlər yaxşı və faydalı sayıla bilər ki, o, böyüklikdə məşğul etsin və onların bir üşaq əsəri kimi deyil, hamı üçün yazılmış ədəbi əsər kimi xoşnada gəlsin".

**Kirpisi sancılmaqdan
Çəkinir yaz yağısı,
Kirpisi sancılmaqda
Niyə qorxur göz yağısı?!**

-fikir verin! Cinas qafiyənin orijinallığına bir baxın! Birinci misra ilə tanış olan oxucunun gözleri qarşısına kirpi tikanlarına sancılmaqdan qorxan zərif yazğı

damlası gəlir. Balaca oxucu o zərif yağış damlasının halına acıyır. İkinci beytdə isə kirpizinin yağ asılan balaca bir qızın bədii obrazı gözələrimizin önündə canlanır.

Rafiq Yusifovlu şeirlərində ruhan, fikrən, həyatın psixoloji dərin manerası ilə Qarsiya Lorkaya yaxındır. Qarsiya Lorkanın şeirlərini tərcümə etməsinin şairin təsadüfi yaradıcılıq həvəsi hesab etmək olmaz.

Rafiq Yusifovlunun üşaqqlar və gənclər üçün yazdığı şeirlər gənc oxucuların dünyagörüşünün, ədəbi zövqünün formalaşmasına, üşaq ədəbiyyatının inkişafına güclü təsir göstərmişdir. O, üşaq ədəbiyyatı sahəsində qızgın fəaliyyət göstərən müəlliflərdəndir. İbtidai siniflər üçün yazılmış "Ana dili" dərsliyinin aparcı müəlliflərindən olan Rafiq Yusifovlunun yazdığı əsərlərdə həm üşaqqlar maraqlandıra bilən məsələlərdən, həm də fəlsəfi fikirlərdən bəhs edilir. Deyərdim ki, üşaqqlar üçün yazdığı əsərləri maraqlı edən cəhətlərdən biri onların konkret məzmunu daşıması və fəlsəfi çalarlı detalların çoxluq təşkil etməsidir...Ritorikadan, yorucu məlumatlardan tamamilə uzaq belə şeirlər balaca oxucularımızın qəlbində sehrli dünya açır, onlara həyatı, yaşamağı, sevməyi öyrədir. Bu üslubda yazılan şeirlərdə şair ayanılıyda xüsusi diqqət yetirir, fikri maraqlı lövhələrə balacalara çatdırır:

**Biz çiskinli havadan
Nahaq yere incidik.
Bu payız yağmurunun
Hər damlası incidi...**

Balacalar üçün sadə dildə, oynaq üslubda yazılan bu tip şeirlərin fəlsəfi qatlarında mövzayan bir süjet dayanır. Şair ya hansısa baş vermiş hadisə haqqında məlumat verir, ya üşaq dünyasını nəzərə alıb onun üçün maraqlı ola biləcək mövzular seçir. Şairin üşaqqlar üçün yazdığı təmsillərində Knolv dilinə məxsus xələqilik, dil sadəliyini də qəbəriq görmək olar.

O, bədii tərcümə ilə də ciddi məşğul olmuş, Bayronun, Qarsia Lorkanın, Muin Bisisu və Mahmud Dərvişin, Sergey Yeseninın, eləcə də müasir alman, rus, gürcü, eston, latış, qazax, özbək, ukrayna və belarus poeziyasının bir sıra görkəmli nümayəndələrinin əsərlərini də dilimizə məharətlə tərcümə etmişdir. Onun bədii nəsr sahəsindəki tərcümələri də uğurludur. Dünya xalqlarının nağıllarını dilimizə çevirən Rafiq Yusifovlu bir neçə tərcümə kitabları:

nin müəllifidir. Məşhur ingilis yazıçısı Pamela Treverin "Meri Poppins" nağıl povestini də dilimizə çevirən Rafiq Yusifovludur. Həmin əsərlərin bədii keyfiyyətini təmin edən əsas xüsusiyyət odur ki, onları oxuyanda tərcümə olunduğu qətiyyən hiss olunmur. Çünki Rafiq Yusifovlu tərcümələrdə fikri, məzmunu qoruyub saxlamaqla yanaşı, orijinalın ümumi ruhunu, əhəngini də mühafizə edir. O, misraları parçalamadın, fikri və məzmunu konkret və tutumlu istifadə tərcümə edir. Sonsuz söz ehtiyatı, bədii ustalqla edən poetik sənətkarlıq şairin tərcüməsinin uğurlu alınmasını şərtləndirir. Onun bütün tərcümələrində yalnız fikir konkretliyi yox, üslub və ifadə orijinallığı, dilindəki özünəməxsusluq da gözə qəbəriqndir.

Rafiq Yusifovlunun tez-tez klassik ədəbiyyata müraciət etməsi-daha konkret desək, Füzulidən misalları gətirməsi ("Füzuli babam dər elindən dağa çıxdı" kimi ifadələr, "Qəm karvanı" poemasını Füzuliyə həsr etməsi və s.) klassik ədəbiyyata bağlı olduğunu sübut edir. Füzuli şair həyəcənlanının bütün məqamlarında həm nikbin, həm məyus, həm bütün dünyaya sevgi və nifrət yağdırdığı məqamlarda qəlbən Füzuli ilə yanaşı olmuşdur. R.Yusifovlu dövrümüzün Füzulisidir, onun insan qəlbini tığıyana gətirən, fikirləri coşdurən, bütün varlığını ən xırda təfərrüatda kəbir tildən şeirlərinə həmişə ehtiyac duyuruq:

**Güneş mavi göyde üzən bir gəmi,
Şəfəqlər yun kimi dildə buludu.
Gözlerin gözümə diklən kimi
İçimden çəkilir kədər buludu...**

Rafiq Yusifovlu şeirə, sənətə çox böyük tələbkarlıqla yanaşı, ona görə də hər yazılmış şeiri haqqı sənət nümunəsi, hər yazanı da şair hesab etmiş.

Onun yaradıcılığında bəhs edərkən şairin ədəbi-tənqidi əsərlərində irəli sürdüyü fikirlər üzərində dayanmaq vacibdir. Rafiq Yusifovlunun "Azerbaycan" poeması, "Axtarırlar", perspektivlər" monoqrafiyası, alı məktəb tələbələri üçün "Müasir ədəbi proses və ədəbi tenqid", "Ədəbiyyatşünaslığın əsasları", "Üşaq ədəbiyyatı" adlı dərslikləri müəllifin elmi axtarılarının bəhrəsi kimi maraqlı doğurur. Təsədüfi deyil ki, çox görkəmli qələm sahibləri bu əsərlərin məzyeyatları barədə mətbuatda maraqlı fikirlər söyləmişlər. Bu kitabkarda şərh olunan nəzəri-elmi problemlərin bir qisminin Azərbaycan ədəbiyyatşün-

nasılığında ilk dəfə işlənilməsi faktı da təqdirəlayiqdir.

Rafiq Yusifovlu poeziyasının hər sətrində gizlənən mənə yükünün qaynağı klassik və dünya ədəbiyyatı, atalar sözləri və el deyimlərinə bəşliyə. Şair həm heca, həm sərbəst, həm də aruz vəzninin sirlərini yaxşı bilir, müasir şeirin tələb və ehtiyac dairəsində ondan son dərəcə ustalıqla faydalanır. Fikri təsirli ifadə etmək üçün şeirin qafiyələrində xüsusi diqqət yetirir-anəvəni qafiyələrdən, oxucuya tanış ifadələrdən qəçir. Bir misalə diqqət edək:

**Yazırsın ki, qəlbən olub
Azərbayq qəbristanı.
Ürayinə axan yaşla
Neçə-neçə qəbrə islanıb.**

Əlbəttə, bu yazılanlar istedadlı şairimiz bərasində təəssüratı təfərrüatı ilə tamamlamır. Ümid edirik ki, gələcək tədqiqatçılar onun ideya məzmunu, fəlsəfi tutum, bədii sənətkarlıq xüsusiyyətləri ilə diqqətli cəlb edən əsərlərini lazımi səviyyədə dəyərləndirəcəklər. Ömrünün və yaradıcılığının ixtiyar çəğllərini yaşayın istedadlı şair, tanınmış ədəbiyyatşünas, alim Rafiq Yusifovlu hələ gələcəkdə neçə-neçə ədəbi uğurlar gözləyir...

İstedad və qəbiliyyətinə təbəddüdsüz inandığım bu şairin poeziyası, bütövlükdə yaradıcılıq oxucuların qəlbində həmişə yaşayacaq, şəklini dəyişərək hər dəfə əsrarəngiz və möhtəşəm şəkildə düşəcək. İnənamım ki, özünün nəcib təbəttibin bütün parlaqlığı, gəzəlliyi, istəbəsi səmimiyyəti ilə təzahür edən Rafiq Yusifovlu poeziyası hər zaman yaşayacaq. Ulvi ruhi tələblərə cavab verməyə alışan Rafiq Yusifovlunun bədii istedadı, onun fəlsəfi fikirləri axtarındakı uğurlu mətbuatımızın və ədəbiyyatımızın tarixində onun əhəmiyyətini böyük bir hadisə kimi hər zaman qoruyub saxlayacağıq.

Həzrin və kövrək Rafiq Yusifovlu poeziyası ədəbiyyatşünas oxucuların ürayindəki boşluğu doldurur, ruhumuzun əlinədən tutub bizi sehrli dünyaya qonaq aparır. Ne yaxşı ki, ürayimiz həyata sarılacaq bir sevgiyə ac, xayallarmız şirin xətrələrə möhtac, ruhumuz bir təbəssüm işığına ehtiyac hiss edəndə yanımızdadır Rafiq Yusifovlu poeziyası...

Günəl ALMAZ